

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

VŨ VĂN CƯỜNG

PHONG CÁCH TIỂU THUYẾT TRẦN CHIẾN

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Thái Nguyên - 2017

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC KHOA HỌC

VŨ VĂN CƯỜNG

PHONG CÁCH TIỂU THUYẾT TRẦN CHIẾN

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ VÀ VĂN HÓA VIỆT NAM

Chuyên ngành: Văn học Việt Nam

Mã ngành: 60 22 01 21

NGƯỜI HƯỚNG DẪN KHOA HỌC:
PGS.TS TÔN THẢO MIÊN

Thái Nguyên - 2017

LỜI CẢM ƠN

Tôi xin gửi lời cảm ơn chân thành và lòng biết ơn sâu sắc nhất tới Phó Giáo sư, Tiến sĩ, cô giáo Tôn Thảo Miên, người đã luôn trực tiếp hướng dẫn, tận tình quan tâm, chỉ bảo tôi trong quá trình nghiên cứu, thực hiện và hoàn thành luận văn này.

Tôi xin được gửi lời cảm ơn tới các thầy cô giáo nhà trường, khoa sau đại học, trường Đại học Khoa học Thái Nguyên, cùng gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã giúp đỡ cũng như đã tạo mọi điều kiện thuận lợi để tôi hoàn thành luận văn.

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2017

Học viên thực hiện

Vũ Văn Cương

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan luận văn này là do kết quả nghiên cứu của bản thân tôi dưới sự hướng dẫn trực tiếp của Phó Giáo sư, Tiến sĩ, cô giáo Tôn Thảo Miên. Luận văn này không trùng với bất kì công trình nghiên cứu của tác giả nào đã được công bố trước đó. Nếu sai, tôi xin hoàn toàn chịu trách nhiệm.

Thái Nguyên, tháng 6 năm 2017

Học viên thực hiện

Vũ Văn Cương

MỤC LỤC

LỜI CẢM ƠN

LỜI CAM ĐOAN

MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài	1
2. Lịch sử vấn đề.....	2
2.1. Những ý kiến về tác giả, tác phẩm	2
2.2. Những ý kiến về tiểu thuyết của Trần Chiến.....	4
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	6
3.1. Đối tượng nghiên cứu	6
3.2. Phạm vi nghiên cứu	6
4. Mục tiêu và nhiệm vụ nghiên cứu.....	7
4.1. Mục tiêu nghiên cứu:	7
4.2. Nhiệm vụ nghiên cứu	7
5. Phương pháp nghiên cứu:	7
6. Đóng góp của luận văn.....	8
7. Cấu trúc của luận văn.....	8
Chương 1	9
KHÁI LƯỢC VỀ PHONG CÁCH VÀ NHÀ VĂN TRẦN CHIẾN	9
1.1. Khái niệm phong cách	9
1.2. Đặc trưng của phong cách.....	13
1.2.1. Thống nhất trong sự đa dạng	13
1.2.2. Thể hiện những phẩm chất thẩm mỹ cao, giàu tính nghệ thuật.....	14
1.3. Những biểu hiện của phong cách.....	15
1.3.1. Qua cái nhìn và giọng điệu riêng của tác giả.	16
1.3.2. Những sáng tạo độc đáo trong một chỉnh thể nghệ thuật.	17
1.3.3. Các phương thức biểu hiện mang dấu ấn riêng.....	18
1.4. Nhà văn Trần Chiến với thể loại tiểu thuyết	19
1.4.1. Vài nét về cuộc đời và tác phẩm	19
1.4.2. Những yếu tố hình thành phong cách Trần Chiến.....	20

1.4.3. Nhà văn Trần Chiến và ba bộ tiểu thuyết	27
Chương 2	30
PHONG CÁCH TRẦN CHIẾN QUA CẢM HỨNG, CỐT TRUYỆN VÀ NHÂN VẬT	30
2.1. Những cảm hứng chính trong tiểu thuyết Trần Chiến.....	30
2.1.1. Cảm hứng thế sự, đời thường qua ba tiểu thuyết <i>Bốn chín chưa qua, Đền vàng và Câu ám</i>	30
2.1.2. Cảm hứng về Hà Nội.....	52
2.1.2.1. Lịch sử và kiến trúc văn hóa Hà Nội qua một nhà báo	52
2.1.2.2. Văn hóa ứng xử, văn hóa ẩm thực thủ đô qua các thế hệ trong một gia đình trí thức trung lưu	55
2.2. Cốt truyện trong tiểu thuyết.....	58
2.2.1. Cốt truyện theo mô hình truyền thống	59
2.2.2. Cốt truyện đan xen, phức hợp	60
2.3. Hình tượng nhân vật	64
2.3.1. Nhân vật trong mối quan hệ biến đổi phức tạp	64
2.3.2. Nhân vật thuần khiết về tính cách	71
Chương 3	76
MỘT SỐ PHƯƠNG THỨC NGHỆ THUẬT BIỂU HIỆN	76
3.1. Ngôn ngữ, hình ảnh trong tiểu thuyết của Trần Chiến.....	76
3.1.1. Ngôn ngữ đối thoại đời thường, đậm chất dân gian.	76
3.1.2. Hình ảnh gần gũi, chân thực và sống động	83
3.2. Giọng điệu trần thuật.....	89
3.2.1. Giọng nhẩn nha, chậm rãi.....	89
3.2.2. Giọng triết lý, suy tư.....	91
3.3. Thời gian và không gian nghệ thuật trong tiểu thuyết Trần Chiến.....	95
3.3.1. Thời gian mang dấu ấn đương đại	95
3.3.2. Không gian được chuyển đổi linh hoạt, rộng mở.....	97
KẾT LUẬN	101
TÀI LIỆU THAM KHẢO	103

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

Như chúng ta đã biết, đóng góp nổi bật nhất cho bất cứ một nền văn học nào cũng là thể loại tiểu thuyết. Từ sau năm 1975, đặc biệt là sau công cuộc đổi mới văn học, tiểu thuyết đã trở thành trụ cột với nhiều phong cách nghệ thuật mới mẻ, độc đáo góp phần củng cố đặc trưng thể loại, tôn vinh chức năng là “hình thái chủ yếu của nghệ thuật ngôn từ”[18, tr.229].

Tiểu thuyết thời kỳ hiện đại phát triển đa dạng, mang nhiều dấu ấn của tác giả và thời đại. Khi xã hội phát triển, tinh thần dân chủ được coi trọng một cách sâu sắc, cộng với sự hỗ trợ hiệu quả của công nghệ thông tin, in ấn, xuất bản, ...thì tiểu thuyết lại càng phát huy được những ưu thế của nó. Với cấu trúc tự sự ở quy mô lớn, tiểu thuyết có thể phản ánh hiện thực xã hội, thiên nhiên, con người,... ở cả chiều sâu lẫn bề rộng một cách mới mẻ với nhiều vấn đề thiết thực, sâu sắc và ý nghĩa.

Trần Chiến đến với thể loại tiểu thuyết một cách tự nhiên. Tiểu thuyết của ông mang một phong cách riêng: bình dị, sâu lắng, gói ghém kín đáo những tâm tư thế sự thông qua việc kết hợp hài hòa giữa những chất liệu của văn hóa truyền thống với những biến đổi tinh vi của bối cảnh xã hội đương thời. Ngoài thể loại tiểu thuyết, Trần Chiến còn có những trải nghiệm cũng rất sâu sắc trong truyện ngắn và một số thể loại khác như tản văn, chân dung. Tuy nhiên, thể loại chủ công của ông vẫn là tiểu thuyết. Ở thể loại này, Trần Chiến đã ghi dấu tên mình trong danh sách giải thưởng của Hội Văn học Nghệ thuật Hà Nội, Liên hiệp Văn học Nghệ thuật Việt Nam, Hội Nhà văn Hà Nội, Bùi Xuân Phái - vì tình yêu Hà Nội,...

Tuy đã ghi được những dấu ấn như vậy, nhưng trong thực tiễn sáng tác của Trần Chiến vẫn chưa được giới thiệu đúng mức. Chưa có một luận án, luận văn hoặc công trình nào nghiên cứu một cách đầy đủ, hệ thống về những tác phẩm

của ông. Từ thực tế và nhận thức trên, chúng tôi mạnh dạn lấy “*Phong cách tiểu thuyết Trần Chiến*” làm đề tài luận văn thạc sĩ.

Trong quá trình nghiên cứu, chúng tôi cố gắng nhận diện một số nét đặc trưng trong tiểu thuyết của Trần Chiến, từ đó làm nổi bật phong cách sáng tác của nhà văn, cũng như khẳng định những đóng góp của Trần Chiến vào nền văn chương đương đại Việt nam.

2. Lịch sử vấn đề.

Do chưa có một luận án, luận văn hoặc công trình nào nghiên cứu một cách đầy đủ, hệ thống về những tác phẩm của nhà văn Trần Chiến nên khi tìm hiểu các hướng nghiên cứu liên quan đến đề tài, chúng tôi chủ yếu dựa vào các lời tựa, các bài báo giới thiệu về tác phẩm của Trần Chiến.

2.1. Những ý kiến về tác giả, tác phẩm

Khi tiến hành tìm hiểu lịch sử vấn đề, chúng tôi nhận thấy đa số các bài báo giới thiệu về tác giả Trần Chiến đều cho rằng ông là một nhà văn khá kiem lời trước đám đông. Trên báo *Thể thao và Văn hóa*, tác giả Việt Quỳnh cho rằng: “Ông tham gia văn đàn với sự dịu dàng trầm mặc pha lẫn ngại ngùng của người ưa quan sát, hơn là phát ngôn”. [31]. Trần Chiến đến với sáng tác văn học không sớm, có lẽ một phần lớn là do công việc làm báo với những bộn bề của tin tức, của các chức năng công việc mà ông đảm nhiệm. Trong suốt 30 năm làm báo, rất nhiều năm Trần Chiến mới ra một cuốn sách, nhưng mỗi khi tác phẩm mới của ông chào đời là một lần ông tạo được dấu ấn độc đáo với độc giả. Điều này cho thấy, Trần Chiến đã ý thức rất sâu sắc về vai trò và trách nhiệm của mình đối với cuộc sống, công việc và văn chương. Lương tâm của người cầm bút chân chính khiến ông luôn tự nhủ không thể viết vội vàng, viết cho nhanh, cho nhiều, đó là điều rất đáng trân trọng ở người nghệ sĩ sáng tác.

Bên cạnh đó có thể thấy chính vì những năm tháng làm báo nên Trần Chiến đã tích lũy cho mình nhiều kinh nghiệm, nhiều kỹ thuật nghề để ông góp phần cho cảm hứng sáng tác được thăng hoa. Bạn đọc có thể thấy những dấu ấn báo

chí hiện lên cực kỳ đậm đặc trong tiểu thuyết *Đèn vàng* và hiện lên tinh tế trong tiểu thuyết *Cậu ấm* cũng như các sáng tác khác của nhà văn.

Ở mảng truyện ngắn, Trần Chiến cũng gặt hái được những thành công qua các tập truyện *Con bụi* (giải nhì 5 năm 1986 - 1990 của Hội liên hiệp Văn học Nghệ thuật Hà Nội năm 1992), tập *Đường đua* (giải C, Liên hiệp các hội văn học Nghệ thuật Việt Nam năm 1997), tập truyện ngắn *Hoa nước* (2010), tập truyện giả cổ *Gót Thị Màu đầu Châu Long* (2014),... Truyện ngắn của Trần Chiến cũng khá phong phú về đề tài, đa dạng về nội dung, khi hoài cổ với những tích xưa chuyện cũ, khi chuyện Tàu Tây, khi lại rất nóng hổi với những trào lưu hiện đại nhưng tất cả đều hướng về những góc khuất, những mặt còn tồn tại đây đó của cuộc sống đương đại bằng một giọng văn vừa xót xa vừa tiếc nhớ qua hệ thống ngôn ngữ khi hài hước dí dỏm, khi trần tục đến đớn đau. Các truyện gây ấn tượng mạnh như *Thượng đẳng thần, Dâm thần, Thị Màu, Châu Long, Tổ sư gàn, Gô Ganh và Sô Panh, Bén, Con bụi, Một tình huống sư phạm, Đò rách, Bóc mộ, Tội nhân, Đường đua, Hoa nước, Táo mèo, Ốc gió, Hạ cánh, Làm đẹp cho đời,...* Khi giới thiệu tập truyện *Gót Thị Màu đầu Châu Long*, Nguyễn Thị Hậu lúc là Phó Tổng Thư ký Hội Khoa học lịch sử Việt Nam cho rằng “Trong những tác phẩm của nhà văn Trần Chiến có tính cách nho sĩ Bắc Hà hòa quyện với chất liệu dân gian, là một góc nhìn sắc sảo về văn hóa người Việt truyền thống - những yếu tố mà sử học hiện đại luôn cần được tiếp cận để phục dựng một “lịch sử xã hội” đa dạng như đời sống vốn có”. [13, tr.7].

Về tản văn, Trần Chiến có tập *Hà Nội phố và chợ, A đây rồi Hà Nội 7 món*, đó thực sự là những nỗi niềm trăn trở của tác giả về mảnh đất và con người kinh kỳ nghìn năm. Những trang văn vừa tự hào lại vừa thấm đẫm những lo âu về sự đổi thay của thủ đô văn hiến. Nhận xét về mối quan hệ giữa tác giả và tác phẩm, nhà báo Phương Thúy, *VOV - Trung tâm tin* cho rằng: “Có lẽ, chính vì phong cách sống từ tốn, chậm rãi giữa một Hà Nội nhộn nhịp, vội vã đã giúp cho nhà văn có cái nhìn sâu hơn về Hà Nội. Trần Chiến viết về ẩm thực Hà Thành, viết về những con phố cũ, về kiến trúc... Ông kể về những con ngõ gợi cảm ở Hà

Nội, như là ngõ Đoàn Nhữ Hài toàn nhà thấp, ngõ Tràng An có dáng dập tiêu tư sản điển hình, ngõ Phát Lộc ngoằn ngoèo nhất khu “Ba sáu phố phường”. Ông cũng viết về tính cách của người Hà Nội, vẫn thường được biết đến với sự thanh lịch, ăn nói nhỏ nhẹ. Nhưng không chỉ nêu bật những nét đẹp trong tính cách Hà Nội, Trần Chiến còn chỉ ra những “hạn chế” như: xét nét, thiếu tính kỷ luật, dè dặt trong thái độ sống. Qua mỗi trang viết, người đọc được hình dung về Hà Nội dưới nhiều góc nhìn, nhiều màu sắc: sự ồn ào, náo nhiệt, đông đúc bởi gia tăng dân số và đằng sau đó là sự mất ổn định các giá trị, nền nếp”. [39].

Như vậy, ở hai mảng truyện ngắn và tản văn, Trần Chiến đều có những dấu ấn chung về mặt cảm hứng sáng tác khi hướng những lo âu cho giá trị của cuộc sống đời thường đang bị xáo trộn, phân pha và cũng có những cách thức thể hiện rất riêng trong mỗi một thể loại.

2.2. Những ý kiến về tiểu thuyết của Trần Chiến

Cho tới thời điểm này, Trần Chiến đã xuất bản ba tiểu thuyết và cả ba cuốn tiểu thuyết của ông đều có những giải thưởng khác nhau. Đầu tiên phải nhắc đến cuốn *Bốn chín chưa qua*, cuốn tiểu thuyết này được Nxb Hội Nhà văn in năm 2000, được giải B của Liên hiệp Văn học nghệ thuật Việt Nam 2001. Cuốn thứ 2 là *Đèn vàng*, được Nxb Phụ nữ in năm 2002, được giải Văn xuôi Hội Nhà văn Hà Nội 2003. Cuốn thứ ba là *Cậu ấm*, do Nxb Trẻ in năm 2015, được trao giải “Bùi Xuân Phái – vì tình yêu Hà Nội” của báo *Thể thao Văn hóa* 2015 (chung với tác phẩm *A đây rồi Hà Nội 7 món*).

Tiểu thuyết của Trần Chiến mang một sức vóc riêng, vượt lên trên nhiều tiểu thuyết cùng thời để chọn cho mình một vị trí trong nền văn xuôi đương đại Việt Nam. Vị thế ấy không chỉ khẳng định ở các giải thưởng đã có mà nó thực sự cũng là một hướng đi cần phải xem xét, nghiên cứu cho thỏa đáng, chí ít cũng là đề tài về tình yêu Hà Nội. Trong bài “*Đôi dòng của người được đọc trước*”, nhà sử học Dương Trung Quốc khi luận bàn về tiểu thuyết *Cậu ấm* cho rằng: “...cuốn tiểu thuyết này để cổ vũ cho tác giả Trần Chiến sẽ viết tiếp và mong có